

Dr hab. Wojciech Rudziński
Zakład Fizyki Mezoskopowej
Wydział Fizyki
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
ul. Umultowska 85
61-214 Poznań

Poznań, dnia 17 maja 2017 r.

RECENZJA

**rozprawy doktorskiej mgra Tomasza Szczepańskiego
pod tytułem**

**"Transport ładunku i spinu oraz akumulacja spinowa w magnetycznych
złączach tunelowych",**

napisanej pod kierunkiem naukowym

prof. dra hab. Vitalija Dugaeva

I. Uwagi dotyczące zawartości merytorycznej rozprawy

Rozprawa doktorska mgra Tomasza Szczepańskiego lokuje się tematycznie w obszarze badań teoretycznych nad własnościami transportowymi spinowo-spolaryzowanych ładunków w warstwowych strukturach półprzewodnikowych, zawierających bariery potencjału oraz w mezoskopowych złączach tunelowych opartych na dwupoziomowych kropkach kwantowych. Z jednej strony, niektóre układy tego typu są już obecnie integrowane z układami komercyjnych urządzeń mikroelektronicznych, a z drugiej wciąż są przedmiotem zainteresowania na poziomie badań podstawowych. Rozprawa analizuje własności transportowe prądów ładunkowych i spinowych w rezonansowej diodzie tunelowej (RTD), zbudowanej z odpowiedniej kombinacji warstw półprzewodnikowych magnetycznych i niemagnetycznych oraz w złączu tunelowym opartym na dwupoziomowej kropce kwantowej. W pracy widoczny jest wyraźny podział na trzy tematyczne części.

Pierwsza część, obejmująca rozdziały 1 i 2, zajmuje się problemem spinowo-spolaryzowanego transportu w RTD z dyskusją warunków powstawania i zmiany stanów zlokalizowanych w studni potencjału diody w wyniku zmiany rozmiarów barier, szerokości studni, zmian napięcia transportowego oraz w zależności od wielkości pola magnetycznego polaryzującego momenty magnetyczne domieszkowanych półprzewodników magnetycznych, pełniących funkcję elektrod zewnętrznych w układzie. Rozdziały 1 i 2 mają w większości charakter przeglądowy i zawierają opis własności warstwowych struktur półprzewodnikowych, w szczególności układu rezonansowej diody tunelowej. Parametry opisujące własności transportowe warstwowego złącza tunelowego wyznaczono za pomocą standardowej metody rozwiązania układu warunków ciągłości dla funkcji falowych i ich pierwszych pochodnych, zdefiniowanych odpowiednio dla poszczególnych części układu. W rezultacie przebadano numerycznie warunki tworzenia się dyskretnych i quasi-

dyskretnych stanów zlokalizowanych w studni potencjału warstwy niemagnetycznego półprzewodnika przyłączonego do domieszkowanego półprzewodnika magnetycznego DMS. Dla układu w stanie równowagi wyznaczono zależność położenia poziomów rezonansowych studni potencjału od namagnesowania elektrody zewnętrznej DMS oraz od szerokości bariery tunelowej.

Rozszczepienie poziomów rezonansowych studni indukowane magnetyzacją elektrody DMS przedyskutowano również w sytuacji nierównowagowej i wyznaczono zależność między gęstością prądu a energią poziomu rezonansowego. Fakt, że akumulacja spinowa generowana różnicą prawdopodobieństw transportu elektronów spinowo spolaryzowanych w dwóch przeciwnych kierunkach prowadzi do wypadkowej magnetyzacji studni potencjału wykorzystano do analizy zmiany tej magnetyzacji w zależności od napięcia transportowego i dla wybranych grubości bariery tunelowej.

Teoretyczna dyskusja zawarta w dwóch pierwszych rozdziałach wyjaśnia mechanizm, który prowadzi do rozszczepienia poziomów rezonansowych studni potencjału, obserwowanego wcześniej w eksperymentalnych charakterystykach prądowo-napięciowych oraz w spektrach fotoluminescencyjnych uzyskanych dla warstwowych struktur RTD. Szkoda moim zdaniem, że to bezpośrednie nawiązanie do eksperymentów nie zostało mocniej zaznaczone w rozprawie, bowiem szersza dyskusja wyników pracy w kontekście badań doświadczalnych nad własnościami mezoskopowych filtrów spinowych podniosłoby z pewnością jej walor poznawczy.

Część druga, obejmująca rozdziały 3 i 4, rozszerza zakres badań nad własnościami tunelowej diody rezonansowej koncentrując się na sposobach detekcji szumu śrutowego w RTD poprzez manipulowanie stanami magnetycznymi złącza, poprzez modyfikację rozmiarów jego barier tunelowych, uwzględniając ponadto kluczowy wpływ procesów spin-flip studni potencjału na zgodność wyniku pomiaru numerycznego z eksperymentalnym. Przeanalizowano wpływ różnych konfiguracji momentów magnetycznych poszczególnych warstw układu na wielkość takich wielkości jak czynnik Fano i magnetoopór tunelowy złącza.

Analiza szumów opiera się na statystyce pełnego zliczania z wykorzystaniem równania master oraz obliczeniu pierwszych i drugich kumulantów niezbędnych do wyznaczenia czynników Fano. W wyniku teoretycznej analizy własności spinowo-spolaryzowanego transportu w warstwowych złączach tunelowych zaprezentowano w rozprawie nowe możliwości kontrolowania szumu śrutowego przez manipulowanie stanami magnetycznymi złącza, a także przez modyfikację asymetrii barier tunelowych. Wyznaczono w ten sposób zmiany współczynnika Fano w zależności od stosunku wysokości barier tunelowych, dla kilku kolinearnych konfiguracji momentów magnetycznych warstw układu oraz dla wybranych asymetrii spinowych w barierach złącza. To, czego mi zabrakło w komentarzu Autora w tej części rozprawy, to podjęcia nieco głębszej dyskusji nad mechanizmami prowadzącymi do zmian czynnika Fano dla konfiguracji magnetycznych P, AP1 i AP2 układu. W szczególności, mam tu na myśli podanie fizycznego mechanizmu odpowiedzialnego za redukcję czynnika Fano wraz ze wzrostem symetrii rezystancji obu złącz układu,

przesunięcia minimum czynnika Fano dla konfiguracji AP1 i AP2 względem minimum obserwowanego dla konfiguracji P, czy podanie przyczyny pojawienia się drugiego minimum dla konfiguracji AP2.

Kluczowym elementem teorii jest odkrycie zależności szumu śrutowego od gęstości fluktuacji spinu. W konsekwencji, najlepsze dopasowanie wyników teoretycznych z eksperymentem uzyskano dla układu, w którym uwzględniona zostały procesy relaksacji spinu nośników w elektrodzie centralnej. Taki wynik pozwolił z kolei na wskazanie nowej metody wyznaczania czasu spinowej relaksacji na elektrodzie centralnej, wykorzystując do tego celu pomiar szumu śrutowego.

Analiza efektów związanych z szumem śrutowym rozszerzona została w trzeciej części pracy na złącza tunelowe oparte na dwupoziomowej kropce kwantowej przyłączonej do magnetycznych elektrod zewnętrznych. Pretekstem do podjęcia tego nurtu badań były wcześniejsze publikacje, w których doktorant zajmował się wyjaśnieniem mechanizmu powstawania superpoissonowskiego szumu dla prądu ładunkowego w wielowarstwowych złączach tunelowych z barierami tunelowymi, zbudowanymi na bazie organicznego związku z grupy bezwodników kwasowych, peryleno-terakarboksylo-dwuhydratu (PTCDA). Dyskusja nad własnościami transportowymi magnetycznego złącza tunelowego z dwupoziomą kropką kwantową poszerzona została ponadto o prezentację charakterystyki magnetooporu tunelowego oraz spinowego czynnika Fano pozwalającego opisać własności szumu prądu spinowego. Dopasowanie wyniku teoretycznego do eksperymentalnych wartości TMR oraz współczynnika Fano odpowiadającego superpoissonowskiej statystyce dla złącza z warstwą PTCDA, uzyskano dzięki manipulowaniu wartością napięcia transportowego, grubością warstwy PTCDA oraz rezystancją złącza dla obu konfiguracji magnetycznych elektrod zewnętrznych: równoległej i antyrównoległej.

Ze statystycznego punktu widzenia, rozprawa opiera się na 7 artykułach opublikowanych w specjalistycznych czasopismach fizycznych, w tym w 6 zaliczających się wg bazy Journal Citation Reports (JCR) do kategorii czasopism o wysokim współczynniku wpływu (tzw. Impact Factor). W 3 ze wspomnianych wyżej 7 prac doktorant był pierwszym autorem, w pozostałych ulokowany został jako 2, 4, 5 i 6 współautor publikacji. Zgodnie z informacją podaną w rozdziale 6.4, wyniki badań Autora, prezentowane były w latach 2008-2016 na 12 konferencjach naukowych, tematycznie związanych z przedmiotem rozprawy.

Podsumowując, tematyka podjęta przez doktoranta wpisuje się w nurt ważnych zagadnień fizyki mezoskopowej. Obszar tematyczny rozprawy należy uznać za aktualny, a postawiony w niej problem badawczy za istotny dla teorii i eksperymentu. Zarówno motywacja jak i cel podjętych przez doktoranta badań przyczyniły się do wniesienia wymiernego wkładu w rozwój i poszerzenie wiedzy na temat transportowych własności układów spintronicznych pełniących rolę diod spinowych i filtrów spinowych.

II. Uwagi dotyczące formy prezentacji rozprawy doktorskiej

Doktorant opisał swoje osiągnięcia w 106- stronicowej rozprawie. Maszynopis zawiera przejrzystą strukturę rozdziałów i podrozdziałów. Tytuł rozprawy został sformułowany poprawnie, jasno precyzując zakres tematyczny i przedmiot prowadzonych badań. W rozdziale 1.1 na stronie 6 Autor sprecyzował, że celem jego badań i przedstawionej rozprawy jest:

- wyznaczenie podstawowych własności elektrycznego i spinowego przewodnictwa w strukturach półprzewodnikowych, wykorzystujących zjawisko efektu tunelowego;
- poznanie szczegółowych własności układów wykorzystujących zjawisko przepływu i kontrolowania prądów spinowych płynących przez wielowarstwowe struktury.
- teoretyczne przetestowanie modelu manipulowania spinem w układach nanoskopowych.
- zbadanie najważniejszych własności szumów śrutowych pojawiających się w systemach z niewielką liczbą cząstek.

Odpowiadając na postawione w ten sposób cele, doktorant przeprowadził szerokie studia literaturowe oparte na materiałach bibliograficznych obejmujących 106 pozycji, których referencje zebrane zostały w rozdziale 6.4 rozprawy.

Mimo ogólnej pozytywnej oceny pracy nie jest ona wolna od pewnych błędów i niedociągnięć. Polegają one z jednej strony na drobnych uchybieniach edycyjnych jak literówki, np. na stronie 20 w wierszu 26, na stronie 44 w wierszu 17 i na stronie 75 w wierszu 29, brak pełnego opisu symboli niektórych formuł, jak w przypadku symbolu I_{bg} we wzorze 2.1, opisującego jak się domyślam spinowy prąd otoczenia, czy nie do końca poprawny i przejrzysty, wg norm przyjętych w publikacjach, sposób prezentowania wzorów- tu mam na myśli prezentację funkcji falowych 2.18-2.22. Pomyłką redakcyjną Autora, jak sądzę, jest sformułowanie zawarte w podsumowującym zdaniu na stronie 64: „Ponadto zbadany został efekt **tunelowania** magnetooporu...”, które powinno brzmieć: „Ponadto zbadany został efekt **tunelowego** magnetooporu ...”. Ponadto, na stronie 71, w rozdziale 5.3 błędnie podana została referencja [87] zamiast artykułu [93].

Czytanie rozprawy nieco utrudnia też brak w tekście rozprawy odsyłaczy do ośmiu rysunków: 2.2, 2.3, 2.7, 2.8 i 5.7-5.10. W opisie zachowania się magnetyzacji w zależności od zmiany napięcia transportowego nie skomentowano faktu, że indukowana magnetyzacja wykazuje znaczącą zależność od zmian grubości bariery tunelowej, co przecież zostało zilustrowane graficznie na rysunkach 2.7 i 2.8. Ponadto, na stronie 85 błędnie podane są numeracje rysunków. Zamiast nawiązania komentarza do rysunków 4.7a i 4.7b, których w pracy w ogóle nie ma, powinny być odsyłacze do rysunków 5.11a i 5.11b.

Z drugiej strony, niektóre fragmenty rozprawy mają układ nieco chaotyczny. Miejscami nie jest oczywiste, co jest oryginalnym osiągnięciem autora, a co stanowi element przeglądu literatury. Warto byłoby np. podać referencje publikacji, w których prezentowane były zarówno formuły analityczne, jak i graficzne ilustracje wyników

numerycznych, pokazując w ten sposób, że są to oryginalne rezultaty Autora. Na stronie 20 brak referencji do pracy eksperymentalnej (wykonanej w zespole Molenkampa), która była inspiracją do podjęcia przez Autora badań nad własnościami rezonansowych złącz tunelowych. Domyślam się, że prawdopodobnie chodzi tu o bibliograficzną pozycję [97], jednak wydaje mi się, że praca kluczowa dla dyskusji prezentowanej w rozprawie powinna zostać w wyraźny sposób wyróżniona przez podanie dokładnego odnośnika literaturowego. W rozprawie jest też pewna niespójność logiczna. Zdanie podsumowujące rozdział 3 (str. 54, rozdział 3.6) „W rezultacie nasza praca wskazuje na nową metodę badania czasu relaksacji spinowej dla centralnej elektrody poprzez wykorzystanie szumów śrutowych.” odnosi się do sytuacji opisaną dopiero w rozdziale następnym i powinno znaleźć się w podsumowaniu rozdziału czwartego, w którym opisano własności szumu śrutowego w złączu tunelowym, w obecności procesów relaksacji spinowej.

Podsumowując, mimo kilku niedociągnięć opisanych przeze mnie z recenzenckiego obowiązku, mankamenty te nie zacierają dobrego wrażenia, jakie mam po przeczytaniu pracy, przede wszystkim ze względu na jej wartościową merytoryczną zawartość.

III. Konkluzja końcowa

Uważam, że recenzowana rozprawa spełnia warunki określone w Rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 30 października 2015 roku w sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzania czynności w przewodzie doktorskim, w postępowaniu habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora (Dz. U. z 2015, poz. 1842) i może stanowić podstawę do ubiegania się o nadanie stopnia naukowego doktora nauk fizycznych w dyscyplinie fizyka. Wnoszę zatem do Rady Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego Uniwersytetu Rzeszowskiego o jej przyjęcie i dopuszczenie do publicznej obrony.

W. Rudziński